

Милутин Бојић
ПЛАВА ГРОБНИЦА

Библиотека
БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2025.

Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, снимљен или емитован
на било који начин: електронски, механички, фотокопирањем или другим
видом, без писане дозволе издавача.

МИЛУТИН БОЈИЋ

ПЛАВА ГРОБНИЦА

ДРУГО ИЗДАЊЕ

Предговор

Ратомир Рале Дамјановић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Библиотека „Милутин Бојић“
Београд

Глава Тробица.

Стојите, талије царске! Сгуштајте крие ноћне!
Тазице црним ходом!

Окело тордо држим у доба језе ноћне
Над овом светом водом.

Пу на гну где шкљоке сам уморан хвата
И на мршве алге пресециница пада
Лези тробне чабних, лежи брати до брата
Тромешјеи наге, апостолу јага.

Зар не осећате како море мими,
Да не руши велики црноталих гетта?
Изгубоког јаза мирни дремеш гми,
А уморним летом зрак месеца шета.

То је храм тајанства и тробица тужна
За отропност мрца, ко' таме чим бескрајна,
Пиха као црнот врх оситрвва јушна,
Мрачна као совести хладна и огојна.

Зар не осећате из модрих дубина
Да побобњосит јасне врх вода просуша
И ваздухом итра гудна паништина?
То велика душа црнотина мута.

Стојате, талије царске! На тробу брате моје
Завише црним труде.

Стротаари у светомом окело нем отиће
Пу, где се вама буде!

Јер тробите многа светлота, ко' чена
Мног пролази морем и умре без знака,

И дојдете нова и велика смена,
За дом сјаја сивора на топлим јака.

Али ово тробне, где је потребна
Отривка и ситашна штојна егзистеја,
Колевка ќе биде бајка за времетра,
Где ќе дух да тропне свој корифеја

Сахрањени ту су некадашњи венази
И пролазна слова целот једног рода,
Зато троб штој лежи у шоласа сенци
Измет негда земље и небеског свода.

Стојте, галије горске! Буктитие нех уштрну,
Веславе чире чујно,
А кад огло свршил, кизинге у тој урну
Побожно и негујно.

Зер хоћу да влада бескрајна пичина
И да ираби гују хук борбене лаве,
Како вртани кугели крв пенуша тона
У деци што вршине под окривен славе.

Зер тамо далеку подришик се заре
Овом истом крвљу што бвде погива:
Овде инаг ода токој господари,
Тамо инаг сонна историја бива.

Зато хоћу мира, да огло служим,
Без реги, без сузи и урдоха неких,
За мирис шамроа и дух трока здружим
Уз боудову муклу добоша далеких.

Стојте, галије горске! Чире свесне погиве
Кизинге пичини и хороти.
Огело држим, колко ќе вде неодојинге
Над овом светом водот!

1917.

Ова књига се објављује уз сагласност и подршку
Мирка Бојића на чему му захваљујемо

Издавачи

ВЕЛИКИ РАТ МИЛУТИНА БОЈИЋА

Уз издање књиге *Плава јробница*
новосадског Прометеја и Радио-телевизије Србије *

Када је Милутин Бојић на Крфу 1916. године преводио Ростанову песму „Les quatre” – (објављена у *Новинама српским* са насловом „Краљ Петрова четир вола”), био је надахнут оном истом идејом која је водила француског класика док је песму писао. Трајна победа припадше прогнанима. Изгнанство краља Петра и српске војске је пут у славу, у *бајке речне кућ*, сјај вечности и цветни ореол припадају узвишеном у поразу, „краљ овај сред стена, ливада/ Седећи на топу навек ће да влада/ Сред чобана што знају бој...” Над лепотом која „ступа пуна блеска” бди вечност која ће тај чин опевати и дати му сјај достојанства и победе. У Бојићевој визији исказаној у збирци *Песме бола и јоноса*, објављеној у Солуну 1917, песник „страшну епопеју” види као драму епских размера која њене учеснике уздиже до најплеменитијег подвига и узвишене етичке парадигме. Већ у уводној песми и обраћању *јсалмојевцу*, песник тражи глас гусала и вечних певача да би опевао мученички подвиг који води у бесмртност и овенчаност ловором.

Едмон Ростан француски драмски писац и песник, академик већ у 31. години, познат пре свега по славном *Сирану де Бержераку*, реаговао је на једну фотографију Владимира Бецића у „Илустрасиону” на којој прогнани, изнемогли краљ Петар I, на топовским карама, са запрегом од четири

* Предговор је писан за прво издање ове књиге 2016. године

вола, предводи своју војску и народ на путу у изгнанство из отаџбине. Инспирисан тим библијским призором у којем је видео сву снагу непобедивог духа Србије, написао је песму која завршава стиховима: "...да је сам Омир, из-агнан чак у српске краје,/ Спрегнуо четир вола та".

Био је то песнички одјек речи Виктора Игоа у пламеном прогласу *За Србију*, из 1876. године, песничка синтеза знаменитог говора швајцарског нобеловца Карла Шпителера, на почетку рата 1914. године, „о вредности и о праву на живот малих народа и држава”, песничка интерпретација беседе коју је 1915. одржао румунски академик Николае Јорга, можда најава једног другог текста, *За српски народ* (1918), шпанског класика, Мигела де Унамуна, а у неку руку и наговештај есеја *Расцеће Србије* мексичког класика Алфонса Рејеса, који године 1919. даје фасцинантну анализу српске историје и драме у Великом рату и преварног односа Европе према Србији.

„Успон и пад” (Рејес), трагична величина „народа који није хтео да буде туђи слуга” (Унамуно), „Србија херојска и мученичка” (Николае Јорга), епска и херојска Србија („тако величанствене епске песме као што су српске, од Хомеровог доба није створио ни један други народ” – Шпителер), траже великог песника, јер само такав песник може да схвати, досегне и опева дубину трагедије која је достојна певања самог Хомера.

Испоставило се да је Милутин Бојић тај изгнани *Омир*. Његове су песме узбудљиво сведочанство о једном од најтежих периода српске историје, али и узбудљива поетска визија и књижевна синтеза трагичног доба. У низу песама у збирци *Песме бола и њоноса*, његова основна идеја је да трагични усуд свога народа издигне до митских граница. У питању је свест о судбини и страдању „целог једног рода”, али и свест о томе да њихова жртва неће бити заборављена, да је света дужност песникова да им стиховима и опелом омогући спознање о настављању дела и борбе за идеале због који су пали.

То је позната линија у српском песништву: Змајеви *Светили њрови*, Јакшићева *Отаџбина*, Дучићева *Химна њобедника*, Ракићева *На Газиместану*, Шантићев *Моји очеви*, Дисови *Цветови славе*, *Србија које има* Добрице Ерића, Павловићева *Научиће њјесан*, да наведемо само неке песме и неке песнике, не заборављајући Његошево монументално дело у којем је та идеја једна од понорница целокупног певања.

„Бојић приказује трагичну улогу нашег народа силније него и један српски песник”, пише неколико месеци после Бојићеве смрти Миодраг Ибровац. „Бојић је, за своје одвише младе године, ванредно осећао душевну прошлост свога народа, оно наследство косовско које је српску војску кроз све ратове вукло у *честиињоси*, вукло и религиозне задатке, поред историјских”, стоји код Исидоре Секулић. „Више него иједан други песник тог доба Бојић је природом свог дара био предодређен да буде песник судбинских дана отаџбине...”, написаће професор Јован Деретић у својој *Историји српске књижевности* (1983), у којој високо место даје и Бојићевој поезији и Бојићевој драми. Бојић је, по речима Зорана Гавриловића у „нашу поезију унео митске елементе и од њих створио нову поетску стварност”, а „та новина проистиче из његовог особеног интелектуализма и односа према трајању.”

Идеја о том духовном и етичком континуитету најдоследније је спроведена кроз Бојићеву *Плаву њробницу*, јединствену песму у свеколиком светском песништву, као што је и *дојаћај* који надахњује песника јединствен у историји људског рода. Александар Јовановић, савремени теоретичар књижевности, који се *Плавом њробницом* бавио у неколико наврата (*Крв ињак није вода*, *Поезија српској неосимболизма*), види је као „једну од најзначајнијих херојских поема”. За Исидору је она „ремек-песма”. Њена звучна непреводивост, преплет и укрштај те високе звучности са миром свода изнад и мора (које *мили*), тишине и свечаности ноћног опела над „све-

том водом” са одјеком стихова који се плету кроз риму и строфе, одвојене реторским питањима, дају посебну вредност овој узвишеној песми. Добро каже Д. Ј. Филиповић, анализирајући Бојићеве песме, „Бојић је краљ речи”: „Одавно нико није тако господарио речима. Зна их све, и свакој своје место. Сваку је реч одмерио колико она музички вреди, колико је драстично сонорна и, према томе, где се има да употреби.”

Тај квалитет истицаће сви који се буду бавили Бојићевом поезијом, владање речима и савршену звучност његових стихова којом се, као и смислом порука, остварује једна комплексна синтеза. Бојићу успева да уметнички уобличи реалне и блиске догађаје, па су његове песме и *историја* и врхунска поезија. *Одблесак историјских збивања* долази не само из тог времена у којем пева, него се *смешта* у дубину историјских токова и оданде извире преображен, постављајући универзална и метафизичка питања постојања и смисла живота. То је код Бојића ново. Он је сав у судбини свог национа, посебно голготе коју пролази у времену када песме настају, али истовремено, његово песништво достиже естетску вредност која га уздиже до најсложенијих песничких визија и општих питања која се тичу сваког човека и свих времена.

Већ прва критика на Бојићеву збирку *Песме бола и њоноса*, Бранка Лазаревића тек што се књига појавила (Забавник, Новина српских, број 4, Крф, 15. август 1917.) истиче да само песник истинског дара успева да се са уметничком снагом и уметничком уверљивошћу одвоји непосредних догађаја који га инспиришу: „Он не даје деловодни протокол дана и доживљаја у њима; он даје синтезу: *псалме болова*....”

Милутин Бојић спада у највеће и најзначајније српске писце. Са двадесет пет и по година колико је доживео оставио је изврсно песничко и драмско дело, које је надживело своје време и које данас проучавамо са посебном пажњом. У питању је песник који је превазишао епоху и постао

један од *међаша* нашег песништва који своју естетску вредност и мисаону дубину обнавља и проширује са сваким новим временом и новим читањем, потврђујући се као класик.

У *Историји нове српске књижевности* Јован Скерлић га види као велику наду наше поезије, истичући да је један „од оних природних талената који прокључају и у силним млазевима избију у једном бићу.” у *Историји српске књижевности* Јована Деретића (1983) Бојић је „писац широка дијапазона, једини међу песницима свог доба који се није ограничио на кратку песничку форму, већ је тежио великим жанровима, епу и драми, једини који је наставио прекинуте епске и драмске традиције српске романтичарске поезије.”

Исписник Иве Андрића, генерацијски вршњак са Црњанским, Крлежом, Ујевићем, Бојић заузима значајно место у српској књижевности пре свега због вредности свог књижевног дела. Можемо само да замислимо шта би изванредно даровити песник, драмски и прозни писац, хроничар и критичар културних и друштвених прилика, ерудита и млади човек невероватне енергије, амбиције и посвећености, написао да је дуже поживео.

„Бојић је”, пише Зоран Гавриловић у опсежном предговору за Бојићева сабрана дела у четири књиге, издање Народне књиге и Народне библиотеке „Милутин Бојић” у Београду, 1978, „проширио границе нашег песништва и кад се дотицао националних митова и легенди. Његово песништво које се уплитало у велике националне мотиве је и ту, поред родољубља и позива, носило у себи сталну тежњу за повезивањем судбине овог народа са ширим и временски удаљенијим судбинама. Судбина нација, тако проширена и тако повезана са далеким трагикама људске историје, добија у универзалности.”

Мало који писац има тако снажан и признат почетак као Бојић који доживљава да му Народно позориште игра

драму *Краљева јесен* 1913. године, да га Скерлић ставља у *Историју српске књижевности*, а у *Српском књижевном гласнику* 1914, у броју 9, књ. XXXI, поводом Бојићеве збирке *Песме*, пише о њему као великој нади српске поезије.

Скерлићево мишљење и најаву великог критичара потврђују не само Бојићеви савременици, него и каснији тумачи његове поезије, истичући чињеницу да га је смрт пресекла времену када је могао највише да да, као и то да је његово дело упркос прераној смрти књижевно и вредно и обимно. „У Бојићу је потрес векова”, написала је Исидора Секулић, „устаје у њему род, земља; започиње сан и слутња епопеје: спрема се нова лирика, лирика епска, безлична, свето болна. У седам година рада, од којих близу пет ратних година, прешао је Бојић ратним и смртним маршем пут од обичне, плотске поезије до највише, до молитвених ода народу своје благословеном и несрећном, народу који 'смрћу живи', чија је историја, зато, као зидање једне вечито недограђене цркве, где се свака генерација пење да свој крст дигне и углави нада све раније крстове”.

Бојићева Голгота збива се у исто време када и голгота српског народа, „једног давног, никад допеваног рата” (Иван В. Лалић – *Плава јробница*). Рат прекида његов књижевни узлет. Прво балкански ратови па Први светски рат. Бојићев живот се драстично мења. На то утиче и рана смрт родитеља. Када му је умрла мајка 1911, имао је 19 година, а 23 када му је умро отац, 1915. Живот на његова плећа сваљује не само општу трагедију рата, него и бригу о његовим рођенима, јер је као најстарији он морао да брине о њима.

Упркос свему, Милутин интензивно ради, путује у ослобођене крајеве, пише чланке, путописе, књижевне и позоришне рецензије, песме, драмске текстове. Настаје изврстан драмски комад *Краљева јесен*, 1913. године, а писац присуствује у Народном позоришту извођењу свог драмског првенца. Почетком 1914. појавила се збирка *Песме*, која је промовисана од највећег књижевног znalца тога доба, Јована Скерлића.

Услед ратних опасности сели породицу прво у Аранђеловац, па затим у Ниш, где у дневном листу *Гласник* објављује велики број својих чланака. У Нишу 1915, у засебној књизи, објављује поему *Каин*, коју је бугарска ратна машинерија запленила и уништила целокупно издање.

По преласку Црне Горе и Албаније, песник је проживео 1916. годину на Крфу, а 1917, до смрти 8. новембра, у Солуну. Преокупира га романтичарски еп *Вечна сѝража*, који не успева да заврши. Тамо је дефинитивно уобличена збирка *Песме бола и ѝноса*, тамо је дорадио збирку сонета – *Сонетѝи*, тамо даје коначни облик драмском комаду *Урошева женидба*, тамо настају његови преводи. Све то у изгнанству. Болешљив и исцрпљен дугим и страшним маршем, са потресним сликама свог народа у туђини, и отаџбине која је „тамо далеко”, без много изгледа у повратак, суочен свакодневно са најстрашнијим судбинама прекаљених ратника и младих регрута, болестима и смрћу која је косила, Бојић за те непуне две године у изгнанству, свестан да је нарушеног здравља, неуморно ради.

Песме за прву збирку *Песме*, одабрао је и приредио за штампу Бојић 1914. године, две године пошто га је Скерлић унео у *Исѝорију нове срѝске књижевносѝи*. И другу збирку *Песме бола и ѝноса* приредио је сам песник, у Солуну 1917. године. Све време он интензивно преводи, са немачког, француског, руског, италијанског, мађарског, енглеског и бугарског. Неуморно је учио језике, настојећи да у преводу открије срж дела. Сви су му преводи, и у стиху и у прози, подједнако зналачки и сведоче о његовом осећају за текст и снажној интелигенцији. Бојић је био снажан критички дух, о чему сведоче његове позоришне и књижевне хронике, или оштри и директни чланци, писани готово свакодневно за време рата. Са ретким даром, надахнућем и мудрошћу пише о времену у којем живи, стављајући у дубљи историјски и цивилизацијски контекст судбину свог доба и свог народа у том времену, остављајући универзалне поруке које се односе и на

појединце и на људски род у целини и на његов сопствени национ.

У Бојићу песнику, паралелно бди Бојић драмски писац. „Позорница: мислим да је то један од важних кључева за разумевање Бојића” пише Јован Христић, у предговору за Бојићеве Изабране драме (1987) „Све је у њему стремило ка позорници... Бојић је умео да живи са позориштем, да осети пулс једне представе, њен живот не само на позорници него и у публици...”

Данас је познато седам Бојићевих драма, којима у *Историји српске књижевности*, Деретић даје високо место у драмској књижевности у нас: драмолет *Краљева јесен*, комедија *Урошева женидба*, трилогија *Десићова круна* и социјалне драме *Ланци* и *Госпођа Олиа*. „Бојић спада у најплодније и, уз Нушића, најзначајније наше драмске писце тог доба”, каже Деретић. „Посматране из данашње перспективе, ове драме изненађују не само снагом реализма и уверљивошћу психологије ликова, затим вештином којом је вођен дијалог и развијена композиција, него, још и више, немилосрдном отвореношћу у разголићавању грађанског морала, смелошћу да се каже све, до краја; у њима без трага нестаје малограђанска сентименталност и мелодрама и замењују их иронија и комика.”

Милутин Бојић живео је само 25 и по година. Оно што је проживео, проживео је тешко и мучно. Али нема код Бојића безнађа. Упркос свему, он *верује* („јер вера краси твоју главу бледу”, *Оглазак*). О томе сведочи једно његово писмо брату Радивоју из Рима 9. октобра 1916. године: „Видео сам три света овде, како један поред другог певају исту велику химну Господу, видео сам древну антику и њену још ничим ненадмашену лепоту, видео сам чаробне, мистичне манифестације душе средњег века, видео сам модерни дух, чуо реч данашњице. И веруј ми, царство лепоте, царство уметности кроз векове истим звуком слави бескрајну величину, кроз векове говори истим језиком. Акценат је друкчији, али језик је исти.”

Бојића су сви волели и поштовали, и у отаџбини и у изгнанству. Миодраг Ибровац оставља овај запис о његовом карактеру: „Свуда је уносио своју младост и ведрину, свој дух и своје добро срце... Јер, господо, овај високо надахнути песник био је у животу обичан човек: нежан син и брат, мио друг, и скроман, скроман као ретко ко у његовим годинама и са његовим даром. Сувише је био филозоф, и сувише је осећао таштину света да би јој робовао... Сви његови пријатељи носиће га увек у срцу и с нежном тугом помињати међу собом.”

На његову смрт реагују најзначајнија имена наше културе и уметности, углас истичући кобни удес српске поезије, о чему говори Радивоје Бојић, песников брат, у књизи која је такође део овог издања. Иво Ћипико, над раком Милутина Бојића, назива га песником *свејлосџи, сџирасна живоџа и оџаџбинске љубави* „На јесењем туђинском небу тога часа је Митровданско Сунце изгревало”, пише потресено Д. Ј. Филиповић, у Новинама српским, број 7, Крф, 15. новембар 1917, „једно је земаљско сунце залазило, друго се вечно рађало. Милутин Бојић је био у истини сунце наше поезије, сунце младо и силно, које се тек рађало, али које је тако рано заронило. То је тужан удес наше поезије још од Бранка Радичевића; то је коб српскога пера од Ђуре Јакшића.”

У овој књизи која се штампа у оквиру едиције за коју су новосадски Прометеј и Радио-телевизија Србије добили најзначајније признање „Издавачки подухват године”, на Сајму књига у Београду, а која служи на част и издавачима и српском издаваштву и српској култури уопште, одабране су странице из Бојићевог рада које осветљавају Велики рат: *Песме бола и џоноса* (издање из Солуна 1917, које је приредио сам Бојић) и *Раџина хроника*, са драгоценим текстовима *Србија у џовлачењу, Смешџај и реорџанизација срџске војске на Крфу, Долазак и размешџај на Халкиџичком осџрву*. У књизи је и ретко леп текст Бојићевог рођеног брата Радивоја Бојића, *Милуџин Бојић џесник Србије*.

Књигу отвара Бојићева *Плава јробница* а на крају је већ спомињана Ростанова песма. Нешто пре опсежне библиографије о Бојићу, која сама по себи показује величину тог ствараоца и наш однос према њему и његовом делу, дати су у целини или у фрагментима изводи из критика и запажања Бојићевих савременика, дакле текстови настали тих година, 1917. и 1918.

*

Песме бола и поноса

Егзодус народа и војске био је догађај епских размера, и цео свет упире очи у ту трагедију Србије. Сlike и призори ужаса, смрти и непојмљивих искушења, најбоље се могу разабрати из текстова, репортажа, дневничких записа, биографија и мемоара које пишу неутрални посматрачи и сведоци: Анри Барби, Раул Лабри, Мејбел Синклер Стобарт, Елси Инглис, Герхард Геземан, кнез Трубецки, Аријан Тинхофен, Арчибалд Рајс, Карло Сфорца, Флора Сендс, Фортијер Џонс, Алис и Клод Аскју. Они описују једну стварност која у пуној мери одсликава „пакао на земљи”. Пољски лекар, Лудвик Хиршфелд, у књизи *Историја једној живој*, нема другу реч за драму српских младића, осим речи „пакао”: „Болеснике су смештали на острвце Видо, где је поново настао пакао, Србима већ познат: дневно стотине лешева, које нису могли сахрањивати и које су бацали у море.”

Збирка је објављена на Видовдан 1917. у Солуну. То је велика фреска егзодуса и боравка у изгнанству, вере у повратак, сећања на своје у домовини. Тема је вечно страдање као национални усуд („Зато нама данас ништа није страно,/ Чини нам се, свуда већ смо једном били”; „хероја мртвих поворка се крене”; „земља пати мре и васкрсава”; „вековима се гроб до гроба ниже”; „окадити треба сваку стопу смрћу,/ и прелити крвљу сваку сузну груду”...) Та тема и ти мотиви се провлаче кроз целу збирку. У песмама про-

говара дубоко уздрхтало песничко биће, песник жели да изрази сву драму рода, стављајући је у библијски контекст. Бојићево понирање у прошлост национа препуно је дигресија које продубљују тему великог рата и великог страдања. Та, данашњим речником казано, интертекстуална мрежа експлиците или имплиците обухвата и Библију, и грчке трагичаре, мотив Апокалипсе, распетога Јова. „Као некада псалмопевац Давид на Водама Вавилонским, наш песник оплакује бол свога народа”, записао је Миодраг Ибровац.

Ратна хроника

Ратна хроника обухвата текстове који су објављивани у Пијемонту у нишком Гласнику, који је уређивао сам Бојић. Какогод што је оштроумно и значајки писао књижевне и позоришне критике, рецензије и портрете глумаца, тако и у *хроничи*, следећи своју ерудицију и познавање прилика, пише о домаћој и иностраној сцени, било да су у питању војска, политичке калкулације (текстови о Италији и њеном оклевању да уђе у рат) или ратни шпекуланти и мешетари. Готово је невероватно колико се ти текстови тичу данашњих прилика и калкулација овог доба. Од посебног је значаја текст *Србија у њовлачењу*, у коме Бојић у пуној мери остварује своју списатељску снагу. Каткада хроничарски и у литерарном смислу врло сведено, описује оно што гледа и види, неописиву драму народа и појединца, сву трагедију повлачења и изгнанства. Пише прецизно и верно, клонећи се патетике и прејакних осећања, остављајући читаоцу да сам створи своје слике. Чак и кад описује страдање 30.000 дечака, од којих је њих 20.000 помрло (по Фортијеру Џонсу спасило се само 7.000). Али, у подтексту, и у том свесно суздржаном стилу, сузбијању емоција, осећа се сва уздрхталост песникова који је ту драму гледао и касније преточио у стихове, а, чини се, и уз благу осуду што се тако нешто уопште могло догодити, јер им они који су могли нису притекли у помоћ кад је требало, остављајући хиљаде људи да помру и онда када су већ дошли до спаса.

Извештаје о реорганизацији српске војске на Крфу и размештају на Халкидикију почиње констатацијом да је „евакуација српске војске из Албаније, која је почела 24. децембра 1915. године, срећно била завршена углавном 28. јануара 1916. године”, а завршава са пуно оптимизма: „На изненађење непријатеља, проређен, исцрпен српски народ је васкрсао и после кратког времена кренуо се огромним бродовима за солунски фронт, где ће, као из пепела васкрсао, затрести непријатељске армије и доказати своју животну снагу заузећем Битоља.”

Радивоје Бојић: Милутин Бојић, песник Србије

Књига Радивоја Бојића, коју је својевремено приредио Станиша Нешић, а објавила Народна библиотека „Милутин Бојић” у Београду, садржи низ детаља које смо могли да сазнамо само од неког врло блиског, који бацају пуније светло на писца, на време одрастања, анексиону кризу и политичке прилике у земљи и на Балкану, на ратове, ратне дане 1914. и 1915. године, прве Бојићеве успехе после представе *Краљева јесен*, друштвену климу у Београду, песникову љубав према граду у којем је рођен, кафане, дружења са глумицама, књижевне приказе које је објављивао под псеудонимом „Арда Чиди”, атмосферу у родитељском дому, књижевнике у чијој је близини био, књиге које је читао, браћу Драгољуба, Радивоја и сестре Јелицу и Даницу, којима је Милутин увек посвећивао велику пажњу, а касније у ратним данима бринуо о њима.

Изузетна књига о Бојићу и његовој поезији, о првим песмама, са пуно сликовитих детаља који су сваки за себе грумен злата, искрена исповест и сјајна анализа стихова, аутентичан портрет изнутра једног од наших највећих стваралаца. Нарочито су у књижевном смислу успеле и аутентичне странице о данима повлачења, о Милутиновој навици да застане и склони се у страну да би записао понеки стих, о драми која је све то пратила, о настајању неких песама које су се касније нашле у збирци *Песме бола и њо-*

носа, о крфским данима и његовој преписци са Милутином, о дилемама које су га мучиле. „На други дан Божића Милутин је забележио на комаду хартије: ’Ја верујем да ће доцнији нараштаји разумети наше страсти, можда ће се дивити нашој својеглавој упорности и самовољном подношењу мука. Ипак, да ли ће сви нови Срби одобравати наш предсмртни пркос у презирању непријатеља и самоодрицању ради општег добра?’” Најзад, у овој су књизи описани последњи дани Милутина Бојића, смрт и жалост пријатеља и сабораца. Има у њој невероватних прича и занимљивости, попут оне о пожару у Солуну када је изгорело пола града, а у њему страдала и Бојићева књига у књижари Аквароне, о чему Бојић пише брату Радивоју у августу, неколико месеци пошто је књига изашла и неколико месеци пред смрт.

Ретка и потресна књига, која је код нас готово непозната и коју треба свакако штампати у свакој генерацији..

Наслов

Наслов за овај избор узет је из збирке *Песме бола и њоноса*. Бојићева *Плава гробница* симболички кореспондира са вечним плаветнилом исказаном у метафори Црњанској „бескрајни плави круг – у њему звезда”. Бојићева песма *Сејачи* као да синтетизује то осећање сталних сеоба и сејања гробова у незнаним даљинама, у чежњи за срећом и местом остварења „на равнима до у бескрај пукле”. („Чекамо смели своја гробља нова.” – „Кроз векове смо крв нештедно лили.” – „И још се редом наше кости сеју.” – „И Васељена њива наша поста.”)

О настанку *Плаве гробнице* налазимо занимљив запис у књизи Радивоја Бојића, Милутиновог рођеног брата.

„Кад је објављена 1917. године изазвала је невероватно дубок утисак. Сви љубитељи поезије тврдили су да она сједињује све Србе заједничком тугом и величином и надахњује их снагом за отпор и борбу. Људи су изговарали стихове ’Плаве гробнице’ као речи молитве.”

Песник тражи мир и тишину да би одржао опело „над овом светом” водом, „без речи, без суза и уздаха меких”, али не само у славу мртвих ратника, него и живих ратника. Да би мртви чули, кад галије застану и морнари свечано отпоје опело и затим продуже *йобожно и нечујно у ноћ црну*, хук борбе, и *йуићнаву муклу добоша далеких* који јављају да битка „у великом ходу историје” (И. В. Лалић) траје.

У својеврстан дијалог са том темом ступиће Иван В. Лалић, у песми истога наслова *Плава йробница*, наглашавајући да у једном другом времену, на Крфу савременог доба, нема ничега од онога о чему је Бојић певао. Симбола славе и славних времена, велике жртве и мириса тамјана. Ново време једе и гази све. Оно је галија која се не обазире на поезију, идеале, мртве и њихове снове. Али, постоји историјски ход и континуитет који се види *унуићрашњим оком*. Лалић у својој песми (започетој на Крфу 1985, а завршеној у Београду 1989) преузима не само наслов него и структуру песме, реторска обраћања, певање у првом лицу, и то у истом крфском амбијенту, број стихова и строфа, чак и неке стихове, стављајући у полемички контекст два песничка субјекта, постављајући питање смисла жртвовања и узалудности жртве. Та „повест која дуго траје”, каже песник, држи нас у сталној, трајној и нераскидивој вези, која своје нити има у дубинама историје „Крв, ипак, није вода”, вели на крају Лалић, дајући том народном умовању дубљи смисао, ништа није заборављено, јер струји кроз крв и памћење, чак и онда када тога нисмо свесни.

У комплекс питања које покреће Лалић спада и то како се данашње доба односи према уметничком делу великих претходника. Ова књига се објављује уочи и поводом стогодишњице смрти Милутина Бојића. Частан и ваљан посао, као што ће свакако бити вредан хвале сваки догађај који ће нас у *йодини Диса и Бојића*, која следи, подсетити на ова два трагично страдала песника 1917. године.